

TƏNBUR

Dalahu dağlarının ətəkləri-nə çatanda hələ sabah tam açılmamışdı. Kirmanşahın qırmızı torpağı ilə Günəşin doğmağa hazırlaşdığı qırmızı üfüqlər bir neçə dəqiqə sürdü və məni deyəsən, keçmiş həyatlarımdakı nağıllı-əfsanəli çağlara qayıtdı. Bəlkə də o rəngli çağları haçansa yuxuda görmüşdüm. Bəlkə də o, kuantum mexanikasındakı molekulyar transplantsiyanın xatırladığı Marsın rəngiydi. Bilmirəm. Ancaq bu, sadəcə bir dejavü deyildi. Əslində bəlkə də bu saydıqlarımın heç biri deyildi. Böyük ehtimalla o bir neçə dəqiqəlik qırmızı dejavü mənim illərlə böyütdüyüm və bəslədiyim bilginin rəngiydi. Mən Kirmanşaha, həqiqətin bədəninə toxunmaq üçün gəlmişdim!

Zaman beynimizin məhsuludur. Elə buna görə də nisbidir. Mütləq zaman isə, mövcud deyil. Çünki təfəkkürün müdaxiləsindən kənarında ümumiyyətlə heç bir zaman yoxdur. Heçliyin fəlsəfəsi, bu mənada heç bir zamanın fəlsəfəsidir. Zaman hər şeyin əyninə biçilən paltar kimidir. Məqsəd isə, o şeyi dərk etmək və ya dərk edilən hala gətirməkdir. Necə deyirlər, zaman varlığın eybini örtür. Yoxsa çılpaq həqiqət elə bir şüadır ki, onun qarşısında əriyib yox olmaq labüddür. Hərəkəti yaradan zaman deyil. Zamanı yaradan hərəkətdir. Daha doğrusu, zaman süni təfəkkürün hərəkətdən çıxara bildiyi mənə və məzmunun ifadə şəklidir. Dediymiz kimi, mütləq zaman yoxdur. Mütləq zaman zamanın yoxluğu. Ümumiyyətlə, mütləqlik yoxluqla düz mütənəssibdir. Nisbiliyi yaradan isə yoxluğun varlığa dönüş şəklidir. Bəli, varlıq deyilən şey ancaq şəkildir. Varlığın içində can yoxdur! Varlıq yalnız cisimdir, yəni materiyadır. Materiya isə, yalnız nisbi şüurun tələblərinə cavab vermək üçündür. Nəinki görünən bilən, eşidilən bilən, toxunula bilən, hətta düşünülə bilən hər şey materiyadır, yəni cisimdir. Tanrını öldürən şey Onu düşünmək oldu! Yəni, can cismə çevrildi. Düşünmüş, necə deyirlər, kontrollu bir tanrı yaradıldı. Onu niyə ciddi-cəhdlə zamana və məkana sığdırmamağa çalışırlar? Əgər o sığmırsa, bu təlaşa nə ehtiyac var? Deməli, onu sığdırdıqları bir şeyin içərisindən çıxarmağa çalışırlar. Nəsimi "Sığmazam" deyəndə, onu başa düşmək olur. Çünki o, etiraz edir içində var olduğu, içine sığdığı və ya sığdırıldığı şeylərə. Bəs Tanrı?! O zətən sığmır. Daha bunu niyə bağırıbağırı, təkrar-təkrar, israrla söyləyirlər! Dediymiz kimi, çünki onu məfkürəyə sığdırırlar. Ona zaman və məkən biçilə. Ancaq şüuraltı olaraq (ya da bəlkə belə sərf edir) anlayırlar ki, O heç bu da deyil. Yəni nə də nə olur olsun, dərk edilən və dərk etdirilən hakim bir tanrı lazımdır bütün hakimiyyətlərə. Bəli, bütün tanrıların müəllifi hakimiyyətdir!

Zamansızlıq isə, kiçik bir məkanda doğuldu. Sabah Günəşinin qırmızı keçidiylə birgə ruhumu ruhlaraya qayıtdı.

Martin Lüter mərhəmətli Tanrı istəyirdi - yəni mövcud olmayan bir Tanrı. Və qələbə çaldı, çünki yoxluğu varlığın üzərinə çıxara bildi. Ancaq onun taleyi də peyğəmbərlərin və digər mənaviyyat öncüllərinin taleyi kimi oldu. Özündən sonra onun da yoxunu vara çevirdilər. Onun canını cismə çevirib, ikinci kilsə yaratdılar. Sanki bu dialektika böyük partlayışdan bəri davam edir. Heç bir materiya görmədik ki, təkrar dönüb antimateriya olsun!

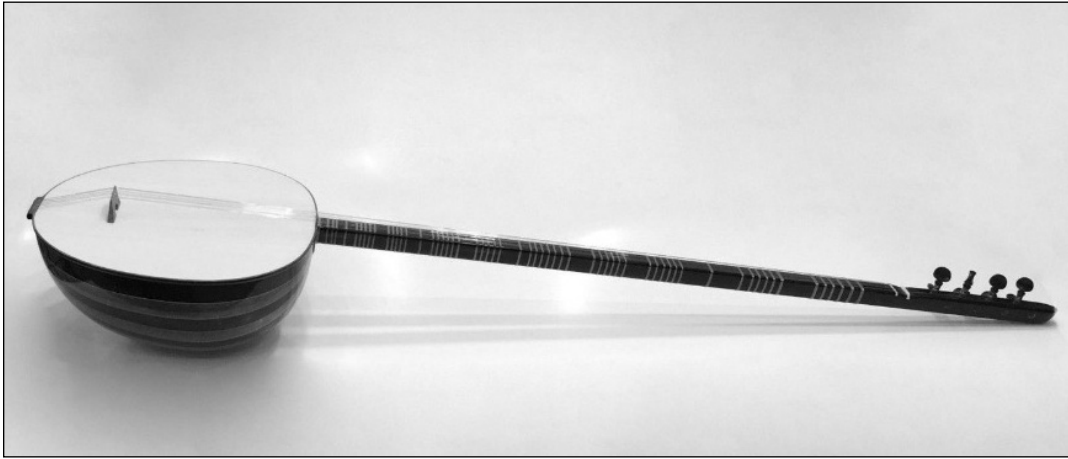
İmadəddin Nəsimi də öz müasiri Martin Lüter kimi bunu istəyirdi. Ancaq Lüter vəfali və cürətli xalqına güvənərək, heç olmasa, zahirdə də olsa qələbə çala bildi. Fəqət Nəsimi nə zahirdə, nə batində qələbə çaldı. Batini qələbə bütün maddi aləmin sonu olardı. Yəqin elə buna görə qoca Şərqi bütün arifləri öz sirlərinin açılmasını həqiqətin zühuruna, dolayısı ilə qiyamətə nisbət verirdilər ki, zənnimizcə, haqlı idilər. Ancaq mənəvi liderlərin zahiri qələbəsi cəmiyyəti xilas etməsə də, onu hərəkətə keçirib, dəyişdirə bildi. Bəli, inkişaf qurtuluş demək deyil. Ancaq hərəkət hər mənada ətalətdən üstündür. Çünki, bütün elm, incəsənət, ədəbiyyat, hamısı yatırılmış mənəvi qiyamların qalıntılarıdır. Lüter və lüterlərdən sonra kilsə xorlarına daxil olan qadın səsləri və musiqi alətlərinin zənginliyindən tutmuş, bütün Qərb intibahına qədər hər şey həmin yarımçıq qələbənin məhsuludur. Şərqdə isə...

Mən Şərqi başqa bir hayqıran sükuta doğru gedirdim. Həqiqətin altı əsrdir ki, gizlənən qalasına doğru yol almışdım.

düyüm sübhün, Zərdüştün və qəflətdən oyandırmaqla simvollaşan qırmızı xoruzun rəngidir. Necə ki, Yaristan ərənlərində qırmızı həm də zühurun rəngidir. "Padşahım" dedikləri Həzrət Əlinin donbadon inancına əsasən ilk dəfə Sultan İshaq (Sultan Sahak)da yenidən doğulması və bu gün də sağ olması fəlsəfəsi bu deyilənlərin ümumi və lakonik izahıdır.

Mən Kirmanşah səfərimdən danışmıram. Həqiqətin cisimləşmiş qibləsi olan o torpaqlardan aldığım iradi və ixtiyari hal və havadan danışmıram. Bəli, bunu mən istəmişdim - insan! Dalahu dağlarını o rəngə boyayan mən idim. Zamanın yox olduğuna çox nadir hallarda şahid olduğum həmin qələbə mənim - insanın qələbəsidir!

Şərq və xüsusilə də Osmanlı xəttatlıq əsərlərində gözəl və bəzəkli şəkildə rəsmi çəkilən bir sözə rast gəlirik: "Heç"! Bu "heç" sadə bir heç deyil. Bu məhz cismə cana, maddənin ruha və daha elmi və müasir dəlillərlə cürət edəcəyimiz bir şəkildə desək, materiyanın antimateriyaya dönüşüdür. "Dönmək" məsdəri bizim dili-

Məşhur Bisutun dağı da buralardaydı. Onun kiçik bir qaya parçası olduğunu zənn edirdim. Düşünürdüm ki, Fərhadın külüngü qocaman bir dağı necə yara bilərdi axı? Lakin zənnimdə çox yanılmışdım. Bisutun nəhəng və sıldırım bir dağımı! Hətta Fərhadın külüngünün yerləri bu gün də qalır! İnanmayanlar gedib öz gözləriylə görə bilərlər o möhtəşəm tarixi! Nizami boşuna qələmə almayıb həmin əfsanəni. Arada mənim halım lap qarışdı. Çünki yerli əhalinin dilində nəsil-dən-nəslə keçən on dörd əsrlik bir xatirə səslənir; deyirlər o zamanlar Kirmanşahdakı yaşayış evlərində gecələr Fərhadın külüngünün səsi eşidilmişdi! Bu sözü eşitdiyim anda qayalardan gələn həmin əks-səda mənim qulaqlarımda səsləndi. Halım buna görə qarışmışdı...

Bir də Əhli-Həq tənburu! Mən peşəkar musiqiçiyəm. Ancaq iki teldən ibarət olan və mizrabsız çalınan bu bəsit musiqi aləti nə qədər mürəkkəbmış! Müqəddəsliyindən dolayı demək olar ki, heç bir zaman səhnədə ifa edilməyən tənburun ifa texnikası və bu texnikanın yaratdığı hədsiz mistik səda məni otuz ildən çoxdur ki, öz tilsimində saxlayır.

Günəşin doğuşu bu yerlərdə ayrı bir mənə yükünə sahibdir. Ulu Zərdüşt ilə qovuşdurulan, lakin əslində zətən qovuşuq olan yarsanilik (ədəbi dildə "Yaristan") sübhün açılmasına da başqa bir mənə yükləmişdir. Fars dilində "mürği-səhər" ("sabah quşu") kimi səslənən xoruzun Əhli-Həqlər, Kakailər və başqa qədim icmalar arasındakı müqəddəsliyə də başdan-başqa bir tarixdir, bir fəlsəfədir.

Padşahım geysin qırmızını, Aşkar eyləsin özünü

deyir Beyrək Quşçuoğlunun həqiqət nəfəsi ilə cəmxanələrdə tənburun sədası altında söylənən bu türkcə kələmdakı "qırmızı" kəlməsi məhz həmin mən gör-

mizdə təkçə çevrilmək anlamını yox, həm də qayıtmaq mənasını daşıyır. Yəni, gəl-diyin yerə dönüş və daha çox özünə qayıdış. Çünki bu Dünya həyatı doğrudan da postfəlakət dövrü deməkdir. Əzəl kamilliyə, yoxluğa, əslində isə Dünya gözüylə görünməyən varlığa qayıdışdır dönüşün qayəsi. Həqiqətlə Dünya güzgülü əksətmə kimidir. Biri digərinin həm surəti, həm tərsidir. Bir tərəfdə cam var, bir tərəfdə can. Mövlana həzrətləri də məşhur kəlamında məhz belə deyir: "İki cür ayna vardır. Üzünü görmək istəyən cama baxar, özünü görmək istəyən cana!" Qədim Xorasanın və Reyin Cami-Cəm əfsanəsi də, Xosrov Pərviz sarayının uçulmuş freskaları da eyni hekayəni nəql edir. Məna tarixin ziddidir. Çünki zaman surətini övlədir. Surətlə mənə heç zaman gürüşmür. Zamana tabe olan surət fanidir, heçliyə talib olan mənə əbədi. Görünmək istəyi yoxdur, görmək ehtirası var. Yeni mənəni surətə, yoxu var çevirən şey faniyyəni əlamətidir. Əbədiyyət isə zamanın olmadığı, məkənin isə görünən yoxluqdan ibarət olduğu bir zərurətdir. Bəli, məhz zərurət. Maddənin zəti ruh olduğu üçün, onun materiya olaraq qalması mümkün deyil. Ancaq antimateriyayı əldə etmək insani, yoxsa ilahi iradənin işidir, bunu bilmək çətindir. Lakin mən bu zirvənin, bu fəthin insana bəxş edilən ilahi bir hədiyyə olduğuna inanıram. Çünki, sıradan bir məntiqi, normal psixoloji nəticə bunu diqtə edir ki, mümkün olmayan bir şey ağıla gəlməz. Sadəcə, onu təsəvvür etmək hələ onu gerçəkləndirmək demək deyil. Hər həqiqət öz sahibini gözleyir. Kütlə isə, həqiqətin deyil, zamanın sahibini gözleyir. O kütlədən soruşan lazımdı; zaman əlindədir, niyə sahib çıx-mırsan ona?! Ancaq zamandan çox daha üstün olan həqiqət heç nəyə bənzəməz. Həqiqət Həqlədir! Həqq isə "Allah" deyil. Yanlış anlaşılmasın. Həllac Mənsur gözəl və lakonik söz xatirinə "Ənəhəq" demir-

Fəxrəddin Salim

di. O, "Ənəhəq" da deyə bilərdi. Ancaq "Həqq" adındakı batini varlığın zahiri yoxluğu məhz həqiqətin mütləq zühur edəcəyinin göstəricisidir.

Mən Dalahu dağlarının qan-qırmızı və quru torpağını Zərdüştün Günəşiyə birləşdirdim. Dediym kimi, onlar zətən bir idi. Mən sadəcə, parçalanmış olan özümü birləşdirməyə getmişdim oralara!

Məndə yavaş-yavaş, elə bunları yazayazaya yaqınlıq hasil olur ki, mənim oralarda ilk saniyələrdən etibarən yaşadığım şey nə dejavü, nə molekulyar transplantsiya, nə də 30 illik möhtəşəm bilgi zirzəmisidir. Mənim yaşadığım şey bunların üçünü də birləşdirib, sonra üçünü də əhəmiyyətsiz edən həqiqətin özüdür! Mən məhz burada bildim ki, Babək niyə tənbur çalırmış! "Anlayan anladı" kəlməsini işlətməyə məcburam. Çünki söhbət gizli sirlərdən yox, uzun və bitməyən mətləbləri bir yazıya yox, bir kitaba yox, minlərlə kitabxanaya sığışdırma bilməməkdən gedir! İnsan gözündəki nöqtə boyda bir yerə kainat necə sığarsa, bir qətrə fərəh göz yaşına da bir Tanrı elə sığır!

Tənburun zikrləri altı əsrdir ki, cəmxanələrdən yayılıb bütün on səkkiz min ələmdə surətin və zahirin məzarını qazır!

Var bu cahandan ayrı bizim bir cahanımız, Surət bu aləm oldu bizə ol məkənimiz.

Seyid Nəsiminin dili çox kəskin, çox insafsızdır - əlbəttə, mənsurlar üçün yox, cüneydlər üçün! Tənburla oxunan həqiqət kəlamlarının gücü təkçə onların məxfiliyində deyil, irfandan, mərifətdən belə sıyrılmamışdır. Əslində məxfiliyin də sirri budur. O torpaqlarda mən bir neçə gün ərzində onlarla təsəvvüf cərəyanının canlı həyat mənzərələrini gördüm. Ancaq bu zaman o dağlar qırmızı deyildi, Fərhadın külüng səsinə eşitmirdim. Belə olduğu təqdirdə mənə bir daha əyan oldu ki, oradakı həqiqəti mən istəmişəm. Cəhənnəmə gedənlər öz atəşini və odununu burdan apardığı kimi, cənnətə gedənlər Kövsər hovuzunu buradakı iman göz yaşlarıyla doldurduğu kimi, o dağlara da həqiqəti mən özüm aparmışdım! Fərhadın külüng səsi mənim öz qəlbimin döyüntüsü, tənburun sədası mənim öz ürəyimin sızılıtsı, sabah Günəşinin rənginə boyanan Dalahu dağlarının heç yerdə görmədiyim qırmızısı isə, mənim öz qanımın rəngiymiş!

Və sonda heç kimə doğru-dürüst izah edə bilmədim ki, mən Təbrizdən Kirmanşaha niyə getdim... Nə milli, nə mədəni, nə də coğrafi cəhətdən bir-biriylə heç bir əlaqəsi olmayan bu iki şəhəri mən necə birləşdirdim? Hardan başlayım, kimdən deyim?! Təbrizdəki Əhli-Həq cəmxanasına buraxılmayan Şəmsdənmi, ana yurdu-muz Güney Azərbaycan dağlarında vuruşan Babək tənburundanmi, yoxsa özümün Təbrizdən başlayıb, Kirmanşaha gedib çıxan, ancaq harada və necə bitəcəyi bəli olmayan ikinci həyatımdanmi danışım?! Belə yerdə susmaq ən doğrusudur. Könül tənburumuzu dinləmək istəyənlər üçün isə, ömür qapılarımız hər zaman açıqdır!

Yunus, sən burda meydan istəmə, Meydan içində mərdanələr var!